

KEKAA SINCHÉ'E NI "TSUNCHJIAN THI NDACHRO THI SANCHIANGI NA SA'O, RUNDACHRO NA, CHRJUIN KO NDAKUA, KE TSAJANDA THI JICHRO KO TSU'EN, KEXREIN NU'E CHUJNI KO SIXINGIXIN RAJNEE CHUJNI NICHJA XRUAN THÁ JII NGAI NDANINGA KO THI JICHRO KO TSU'EN TSANGI XANCHINCHIN XROON NGAIN NDANINGA, CHUNDA KE SIKON KUNIXIN THI JITUE'A 111/2020, KO 131/2020 TADIXRATSE 186/2020, KUTHIANJA"

THEXINXIN

Xroon jii chunda inchi thi anto renthe sinche'e ni ndachro ixin sanchiangi ni sa'o, tsunu'e ni, tachrjuin tsuenxin ko ruxraxaon ni rajna nichja naa thá ko jaña sexin ixin chujni sechunda na thi sundee na ko nchao rundachro na kexreen sithue Thi Jichro ko tsue'en ixin thi tsangi na Xroon ngai Rajna Ndaninga.

Thi Nchia xrathexin na Ngui Nunthe Ndaninga ko Je'o na tsinchie na, ko tsu'en inchi chro ni thetu'an, ko je'e na ni chunda ke sinchekingi'i na ixin sixingixin, ko ixin didaan ni chunda juachaxin nchechjian thi bituan ná ko ndakua sinchee na sanchiangi na ngain rajna nichja naa thá kunixin thi ni thixin inaa nunthe jii kji ko atho thie chujni, ko chunda ke tsu'en inchi jikininxin ko ke jaan sixinthe chujni yaa kai.

THI TEKAXIN NUNTHE

Thi tekain nunthe bithue ixin sanchiangi na ngai chujni: Sa'o, nchao runichja, tsunu'e ni, inchi nu'e chujni ko tachrjuin sithekaon na, ndachro ixin kain chujni rajna nichja naa thá ko sixinthe na, tsje chujni, jaña inchi chro thi dituan ná 13 ngai Kain thi Bituan na Tsu'en Ndaninga, ko tjaago ixin: "Nunthe Ndaninga dikunchjianxin kunixin ni je'e xraxaon na ke ni nirua ko nichja na tsje thá, ko dikon ni ixin rajna nichja thá Náhuas, Totonacas, Tutunakuj, Mixtecas, Ñuu Savi, Tepehuas, Hamaispini, Otomíes, Hñähñü, Popolocas, N'guiva y Mazatecas ko Ha shuta enima...", jaña yaa: "nunthe datsu'an ixin rajna nichja xru'an thá kai nchao runichja ngakjan chujni".

Jaña inchi bithue thi nchia xrathexin na Ngui Nunthe Ndaninga, ndachro ixin sixingixin thi sanchiangi na ngain rajna nichja xruan thá, tsji na Rajna ko rajnaa nichja xruan thá, ixin jaña nchao sixinthe chujni ko nuen na kexreen jii ngai rajnee na, ko Ndaninga rutsjee ixin nchao sithue thi sanchiangi na, ko tsunchjian ero inchi sinao ko rundachro chujni nichja xruan thá, rundachro na inchi xraxaon na, inchi nunthe'e na, inchi thi nu'e chujni, ko yaa thi xra tsunchjian ero je'e na rundachro na ko jaña tsu'en ixin thi yaato Rajna Nichja chruan thá sixinthe.

Rajna ko rajnee nichja chruan ngigua, bithue kunixin ngain nchia nichjaxin kainxin thá nichja ni di'in Instituto Nacional de los Pueblos Indígenas (INPI), sajun kain thi rugunda, ko rutsjee na thi jejee rajna nichja thá jii ngain Rajna ko jaña setaxin ngain naa xruen rajna sasentjua ero je'o ngain Ndaninga, thitei: Rajna nichja ngigua. Thi

ni nichja 70% ko icha chujni nichja ngigua ko thi 40% - 69% chujni nichja ngigua: Rajna chunda chujni nichja ngigua ero dichjekee na. Ko thi chunda icha tse'a 40% ni nichja ngigua ko icha tse'a ke 5,000 chujni nichja ngigua ngai Rajna. Ko thi chunda icha tse'a na ke 40% nichja ngigua aro icha ke 5,000 chujni ngigua ngai rajnee ko tsje'a ni nichja xrujan inaa thá. Kai bitsjee na ngai nchia danchiangi'i chujni di'in Instituto Nacional de Estadística y Geografía (INEGI) (Tsjee ngai thi 1).

Thi inkjaunxin sanchiangii na chujni – Tsexi'in kunixin thi sinchechjian na – icha nunthe nadachro kexreen tsuenxin ko thinoo jii nunthe nchetokaa thi dundee thi yaato Rajna nichja thá ngai Ndaninga. Tsexinxin kunixin 19 thi tsunchjianxin thi Sanchiangii na Chujni Sa'o ko sinchegatho na thi kekaa sinchee ni thi sanchiangi ni ko, kai thi ni te nchixin ko tetaunka nthia ngai rajan nichja na thá, ko utsexiin na Sinchenue na chujni, ko are mee tsunchjian yaato thi tsjauthexin na ngai rajna ndaninga kunixin chujni rajna nichja xruan tha chujni yaa chunda xraje'o chujnii sinche'e are ruxrathe na ko jaña kain thi yaato Rajna Nichja Thá ko chujnii, tsji na ngai thi nchia ruxrathexin na aro icha nunthe ndachro. Ngai thi inaa tsjauthexin na, thi tsjao na, aro kaxion ko rundacro na kain thi xraxaon na, tsjao na, kain na runichja na, rundachro na kexree rinao na, runichja na ko rutsjee na aro inchi ngain nunthee na, inchi ngai Rajna nichja na thá aro rajna ko rajna. Ko ngain thi rundachro na tsunchjian yaato thi tsjauthexin na ixin rajna ko rajna nichja thá ko thi ni thien kain, ko thi renthe thiii ixin kain chujni sinthe nthii chujnii na tsjao na ko kain na rundachro na kexree rinao na; kai, sinche'e na chujni Ruruee ko Rutsjee, ko yaa tsurente ngain thi sunchjian ji'i ixin Ruruee ko Rutsjee

Thi tekaxin nunthe ko thi sanchiangi na ngai rajna nichja xrujan thá kunchjian aro xraxaon na ixiin icha tsje chujni sixinthe ko sinthe chujni nichja xrujan thá ko thi ni thixin thi jii ni thie kai.

JUANDUA JICHRO KO TSU'EN

Rugunda kjan tsunchjian Thi Jichro ko Tsu'en ko runichjaxin chujni, Thi nu'en chujni ko Sixingixin ngain Rajna ko rajnanchjan nichja na thá, jaña inchi Thi Jichro ko Tsu'en ixin thi Thangi na xroon k ojee jii thi tangi ni rajna nichja thá, kayui yaa ngai rajna Ndaninga, ko nchao kai sixinthe ndaa ko nthii thi dunda nthii ko icha nunthe te kjin ke sasentjua, nthii sasentjua ko ndaninga, jaña inchi ndachro thi jichro ko tsu'en ko rundachro tsje nchia inchi nchia Organización de las Naciones Unidas (ONU) kunixin Sistema Interamericano de Derechos Humanos, inchi ndachro jaxon:

Thi dunda ndachruxin na ajaan nchao ani na'i thi kjin jii:

Inchi bithue Thekin ni. 169 ixin thi Xrathe ni Kjin tjao na ixin Xra chunda ke sikon kunixin Rajna nichja Thá ko kai thi Rajna xra nichja Thá. Dítuan ná 61.

Thi Ndachro ni Tato Choo ko tjao ixin Thi Nichjaxin Chujni ngain Rajna nichja thá. Dítuan na 142; 152; 19; 32; 38 ko 43.

Thi Ndachro ko Nichjaxin Chujni ngain Rajna nichja Thá. Dituan na: XV. Tangi Xroon. 1; XXVIII. Sayakuen ni thi ncherenthe Rajna thi un'e chujni ko kai juaxraxauen ni. 3; XXIX. Chunda na thi nichaxin na ixin dixingixin. 4

Tsunuen na ixin thi Runichja ixin Thi Nichjaxin Chujni Nichjan chrujan Thá ji'a kexeo na mee tsixin na ngain thi nchia di'in Organización de las Naciones Unidas (ONU).

Nano tsii 2030 ixin Sixingixin ko nchao je'o, ixin thi tangi na xroon ko sixingixin.

Are kjuao na ngai rajna di'in Incheon ko Sinchee na xra ko jaña tsunchjian thi Rinao na ko sixingixin 4: ko sukuen ixin tsangi na xroon kain na ko xru'in kense icha renthe kai sinchenu'a na ixin kain chujni nchao tsangi, inchi Bithue nano 2030.4.5

Kjuao na ko bithue ixin kexreen tsu'en ko undakua sinchee na ngai chujni ngai rajna Durban

Thi dunda ndachruxin na ajaan nchao ani na'i thi kjin ngai sasentjua

Kain thi Bituan na Tsu'en Ngataa Nunthe Sasentjua. Dituan ná 2°, 3° ko 133.

Jichro ko Tsu'en ixin Tsangi ni Xroon. Dituan ná 1; 4; 56; 57 ko 58.

Thi duna ndachruxin na ixin tachrjuin tsu'en inchi bituen na ero Ndaninga

kain thi Bituan na Tsu'en ngai Nunthe Ndaninga ko Thetuan ko Nchee inchi nue. Dituan na 13 ko 17.

Jichro ko Tsu'en, thi nu'e chujni ko Sixingixin kain ngai Rajna ko rajnanchjan nichja chrujan thá ngai Nunthe Ndaninga. Dituan na 9; 24 ko 27.

Jichro ko Tsu'en thi Tangixin na Xroon ngai Nunthe Ndaninga. Dituan na 1.

Xrá ndachro kexeen ixin thi Jichro ko tsu'en

Nchia jié thi duanxin jie ngai nunthea na

Thi runichjaxin Chujni ngai thi Sanchiangi na ngai chujni nichja xrujan thá. Yaa renthe.

Rajna ko rajnanchjeen nichja chrujan thá. Chunda ke ruxranchangi'i, jii anto renthe tsu'en ixin jaña nchao sikuen.

Ixin unda tsu'en

Thi sanchiangii na chujni, ruchro na thi sinao na, inchi thi un'e chuni ko sithekao ná, yaa jikinin kain rajna ko rajnachjan nichja xrujan thá ko thi ni thixin ngain nunthe thie chujni, ko ruchro ke jaan sigee ni yaa ko tsjao na ixin thi thetuan naa nchia jikinin kain rajna ko thi chunda juachaxin nchechjian thi bituan na ko xru'in tsu'en, aro

icha na chunda ke sikon kunixin nunthe, kexreen xrathe na ko tjao choo ná, nthaa jna jinda, ko icha; tsunchjian aro ndakua, ko ngxuxon rutsjee ná ke jaan nchaon jañaaxin thi nue chujni ko ngigue'e na, jañaaxin sexin ixin tsjao na ko sinchexruxi'in na, ko jii tsu'en kunixin nchiandua rajna nchia renthe.

Are chrujan thi ndakua'a tsu'en ko xru'i'a sexin ixin thi nichaxin chujni ji'i ngain kain thi bituan na ko ichi bithue thi kjuauthexin na ko are mee Sasentjua kai bee, ko are jañaaxin bexin, thi nchia di'in Comisión Nacional de los Derechos Humanos juinchekinkgi ixin thi Bituan na ko Tsue'a 111/2020 ko thi ruchro bathu'a ixin jañaaxin ndachro 111/2020 ko "[...] X. Thi ruchro bathu'a. JE'O. Menxin bixingixin ngain thi Jichro ko Tsu'en thi Nichjaxin chujni, inchi nu'e na ko Sixingixin Rajna ko Rajnanchjeen ngai Nunthe Ndaninga, bachrjen ncha'on 15 kunithjao thexinxin nano ngaa nano 2020, ko chrjui'a nchee ngain thi sanchiangi na ngai chujni nichja xrujan thá kunixin rajnee, ko batsu'an na ngain thi bithuan na 6 inchi kjuauthe na ngain thi 169 thi nchia tjauthexin na jii kjin kunixin thi Xra ngain Rajna nichjan xrujan thá ko kai nichjan inaa thá ngain icha Nunthe je'o tenchee xra.....[...]"

Kai, tsje chujni the ngain thi nchia Sexagésima Legislatura nchechjian thi bituan na ngain thi nchia tjauxin na jii Ndaninga ko Comisión Nacional de los Derechos Humanos juinchenua na ixin thi junchee na 131/2020 ko thi taxrathe 186/2020, thi di'in bathua "[...] X. Thi ruchro bathua. JE'O. rio'o thi chro VI "ixin thi tangi na xroo ni nichja xrujan thá" – dituan na 46 ko 48 – ko VII "Thi Tangi ni Xroon kain ni" – dituan na 51 ko 56 – jichro ngai Thi sa'o chro Yuxin "Tangi na xroon Ndaninga", inchi Jichro ko tsu'en ngai Nunthe Ndaninga, xru'a rukayakuen ixin sanchiangi na ngain rajna nichjan chrujan thá kunixin chujni suji'a jañaaxin dajin ngain thi dithuan na 6 ngain thi kjuao na 169 nchia kjuao tjse rajna ixin xra ngain Rajna nichja xrujan thá ko ni dikixin kjin ko kai nichjan na thá ko 4 thi kjuao na ixin thi Nichjaxin Chujni Suji'a, ko jañaaxin, ko danchia na ixin see naa kiai are sanchiangii na chujni yaa kai are tsunchjian thi jichro ko tsu'en ko thengijnnaa na [...]"

Thi ndachro sa'o, Nchia jié thi duanxin jie, ngai thi Thji Tsje chujni dikan 59 kainxin ncha'on, ncha'on lunes 06 kunithjaue chrin nano 2022, kunchjian thi nchee na xra Thekin ni 111/2020, ko inchi thi tsii jaxon:

" [] YOO. Thi tsjaago na ixin thi tenchee na xra inchi dituan na 85, inchi thi ndachro XLI, ixin thi Jichro ko Tsu'en nichjaxin chujni, inchi nu'e na ko Sixingixin kain Rajna ko rajnanchjee nichja chrujan thá ngain Nunthe Ndaninga, ko jii bachrjen ngai xroon tununxin kain thi jitu'en ko tsunu'e chujni ngai rajna ncha'on the na'o kunithjao thexinxin nano ngaa nano yoo jino, ko kain na jaan rinao na ixin thi nunxin jain sithue.

NII. Ndachro na ixin bathu'a, ko tathi bekaxin thi junchechjian na sa'o, thi nchia Tjauthexin na ngai Nunthe, menxin bigee iro'o thi kjuauthexin na ngai thi dituan na 2, jañaaxin inchi thi Dituan na XII, Rio'o I ko thi dituan na 81 – 104 ngai thi Jichro ko tsu'en, inchi nu'e chujni ko Sixingixin Rajna ko Rajnanchjee nichja xrujan thá ngain Nunthe Ndaninga, ko jii bachrjen ngai xroon tununxin kain thi jitu'en ko tsunu'e chujni

ngai rajna ncha'on the na'o kunithjao thexinxin nano ngaa nano yoo jino, inchi bithue ngai thi inkjaunxin.

NOO. Ndachro na ixin bathu'a sajun thi the yoo kunithjao tsii are tsunu'e na ixin ukunchjian ji'i ngai thi Nchia Jie Xrathe na ngai nunthe Ndaninga, ko jaan xraxaon na, ixin thi ncha'on te'i, sanchiangi na ngai chujni nichja xrujan tha ko kai thi ni thixin kjin nichja na inaa tha ko thien na, Nchia jie yaa chunda ke rutsena kain thi bithue inkjaon ko yaato bithue ngain xroon. [...]” 18

Kai, ngai Nchia jie tunchjianxin jie ngai nunthe, ndachro ixin kexreen bithue kunixin thi Tenchee na xra 131/2020 ko thi xratse 186/2020, ja'naa inchi bithue thi jii nunthe:

“ [] YOO Ndachro na ixin bathu'a thi ditusn ns 46,47,48 ko 51 – 56 thi Jichro ko Tsu'en ixin thi Tangi na Xroo ngai Nunthe Ndaninga, ko jii bachrjen ngai xroon tununxin kain thi jitu'en ko tsunu'e chujni ngai rajna ncha'on the jni kunithjaue jana'a ngaa nano yoo jino, inchi bithue ngai thi naunxin thi kjuao na.

NII. Ndachro na ixin bathu'a ko sunchjeaa thi the jni kunithjao tsii ko rundachro ixin thi bithuen ngain nchia Jie Tjauxin na ngai Nunthe Ndaninga, ko xraxaon na ixin, thi nchaon bajun na, sa'o ixin thi sixingixin menxin banchiangi na sa'o ngai chujni suji'a ko nichja xrujan tha, nchia jie yaa chunda ke sinchechjian ngain thi tangi na xroon ni nichja xrujan tha ko thi kain na, inchi bithue ngai thi inkjaon kjuao na. [...]”

Inchi thi ndachro na bithue ngain thi tjauthexin na ko sincheni'a na rajna ko rajnachjan nichja xrujan tha ko ni thixin kjin ko nichjan na inaa tha ko thie na ngain Nunthe Ndaninga, bithue ixin Thi ni chunda juachaxin nchechjian thi bituan na ngai nunthe chunda ke rutse'e ke jaan siku'en thi sanchiangi'i na chujni, ko ja'naa nchao tsi'in na thi rundachro chujni rajna nichja xrujan tha ko rajnachjee ko runichja ixin thi Jichro ko tsu'en thi nichjixin chujni, inchi un'e chujni ngain Rajna ko rajnanchjee nichja xrujan tha ngain Nunthe Ndaninga ko Thi jichro ko tsu'en thi Tangi na Xroon Ndaninga, ja'in tenchee na ixin chujni ncha sigee na mee jee na thi sunchjian thi sanchiangii na chujni, ko ja'naa siku'en thi ncherenthe thee ni ko nchao runichjan ni ko tsunchjian thi Jichro ko tsu'en, ko ja'naa nchao sithue thitei, ko jaan nchao sinthe ixin yaa rugundee ni, ko tsje thi runichjixin ni see ngai thi Chia jii nui, nchia nthii nunthe ko thi kjuauthexin na kjin.

Inchi thinxin ni ixin thi sanchiangii na chujni sekaxi'a ixin thi chro thi dituan na ko bachrjen ixin xru'a ja'naa are tsunchjia, aro nchao sixithe chujni, ja'naa tsu'en ixin nchao tsjao chujni thi ncherenthe thee ni ko tsjee na ke thi chujni sixinthe, ngai thu chunda ke sikon kunixin thi Jichro ko tsu'en aro chunda ke inchi te chujni suji'a ko nichja xrujan tha.

Janchee nchao, thi LXI thi chunda juachaxin nchechjian thi dituan na kai tsu'en thi xraxaon ni ko sinchekingi'i ni are ncherenthe ni thee ni ko tsunchjian ngain thi chechjian na thi bituan na ko nchao sixinthe chujni ko tsunchjian thi rundachro na,

mee, ngain thi ncherenthe thee ni, icha ji'an sikon ni ixin sixinthe chujni ero chujnii rajna ko rajnachjan nichja xrujan thá. Ko xraxaon ni ixin thi ncherenthe thee ni jitaunka nthia'a thi ndachro rajna ko rajnanchjee, ko mee nchue jii thi nichjixin thee ni satho ixin kain na sinchee na xra, ko icha ndaa rutsee ni ixin thi tsinchiee ni chujni nguixin nunthe. Thi sanchiangi na ngai rajna jo rajnanchjee nichja xrujan thá atho renthe ixin sixinthe na ngai thi rundachro chujni kunixin kain thi nu'en na thi thixin ngain ansee na; ko thi nao dinchee choo ni chunda ke tsinxin ni ixin thi sixingixin ngain thi ruee na are tsuntaon na ngai na'o.

Tsexinxin, thi tsunchjian ndachro Nchia jie duanxin jie ngain Nunthe, ko inchi thi ndachro juaxraxauen na ixin thi tunchjian 131/2020 ko thi xratse 186/2020, ndachro ixin bathu'a 46, 47, 48 (Rio'o thi chro VI "Thi tangi na xroon") ko 51 – 56 (Rio'o thi chro VIII "Thi tangi na xroo kain na") thi Jichro ko tsu'en Thi tsangi ni xroon ngain Nunthe Ndaninga, ko jii bachrjen ngai xroon tununxin kain thi jitu'en ko tsunu'e chujni ngai rajna ncha'on the jni kunithjaue jana'a ngaa nano yoo jino; ndachro ixin thi sanchiangii nachujni ji'i je'o tsjao na ixin thi tsangi nni xroo ni nichja xrujan thá, mee yaa xraje'o ke thi tsangi ni xroon kain ni, ko yaa tsiao inaa thi sanchiangi'i na chujni.

Thi Sanchiangi na

Thi sanchiangi na ngai chujni tsexinxin ko thi runcdachro na sixingixin thi Jichro ko tsu'en thi Nichjixin chujni, inchi nu'en na ko Sixingixin Rajna ko Rajnachjee thi nichja xrujan tha ngai Nunthe Ndaninga ko thi jii, ko yaa ixin nduaxin tsu'en ko satsu'an na thi nichaxin chujni the ngai rajna nichja na xrujan thá ko thi ni thixin kjin ko nicha na inaa thá ko thie na, ko tachrjuin sakao na Kain thi bituan na tsu'en ngai nunthe Sasentjua, thi dunde'e na kjin ngai juaxraxauen na ndachro Nchia jie ko bituan na ngai nunthea na kunixin Kain thi bituan na tsu'en Nunthe Ndaninga, ja'naa inchi thi tsu'en thi xra tenchee na 111/2020 ndachro SCJN.

Kai, thi sanchiangi na ngai chujni ixin thi tsexinxin tsunchjian Thi jichro ko tsu'en Thi tsangi ni xroo mgai Nunthe Ndaninga, ixin jaan siku'en thi nichaxin chujni ko inchi nu'e chujni ko nichja na, ko kain thi tangi ni xroon dajon Nunthe, inchi xraxaon na 131/2020 ko thi xrathe 186/2020, ndachro SSCJN; chunda ke sikon ngai thi sixingixin thi Jichro ko tsu'en aro janchee sachrjexin ngain rajna nichja chrujan thá.

Kuinxin ni ixin thi sanchiangii na chujni sekaxi'a thi ndachro thi dituan na ko ndachro thi jni are Utunchjian, aro sexrangee ixin ja'naa nchao sixinthe chujni ko sincherenthe na thee ni ko tsjee na ke kain ni sixinthe ni xrusinthe ni.

Nduaxin tsu'en thi Sanchiangi na

Thi sanchiangi na sa'o, sexrangee, sinchenua na, ko nchao see inchi nu'e chujni ko sithekaon na tachrjuin ni nichja xrujan thá ko thi ni thixin kjin ko nichja na inaa thá ko thie na jii ngain Nunthe Ndaninga, chunda ke sayee na kain thi ruchro chujni, thi runichja na ko kexreen sinao na sithue thi Jichro ko tsu'en Nichjixin chujni, inchi nu'e na ko Sixingixin rajna ko rajnachjee nichja xrujan thá ngai Nunthe Ndaninga;

jañaa inchi kuexinxin ko ndachro na ke chunda ke see naa ni tsexi'in kunixin thi tsunchjian thi Jichro ko tsu'en ixin thi nichjaxin chujni nichjan xrujan thá ko kain ni thixin kjin, ko inchi juaxraxaun na thi xra tenchee na 111/2020 ndachro SCJN.

Kai xraje'o, chunda ke tsu'en thi xraxaon ni satsuan ni thi chro chujni, thi rundachro na ko kexreen rinao na tsunchjian thi Jichro ko tsu'en thi tsangixin ni xroon Ndaninga, ko inchi juaxraxaun na thi xra tenchee na 113/2020 ko thi xrathe 186/2020 dachro SCJN.

Thi Thetuan

1. Rajna ko rajnachjeen nichja na xrujan thá xraa thi sechunda thi runichjaxin ngakjan chujni;
2. Ke'o nue kee sinchee ko je'o kai are tsjeka thi chunxin ni;
3. Thi nichjaxin ni nchrii nichja xrujan thá;
4. Thi nichjaxin xan nchinchinchjan, xan ndasuachjan, xanchrii nichja xrujan tha, ko ni thixin inaa nunthe;
5. Rajna thixin kjin ko datsuan na thi nichaxin chujni ko renthe;
6. Nunthe, kain thi jii nagin nunthee na, nthaa jinda jnee ni nichja xrujan thá;
7. Thi thetuan ngai chujni nichja xrujan thá, ko tsato choo na kunixin thi thetuan ngain nunthea na ko nchao tsji na ngain nunthe;
8. Sixinthe ko sitaunka nthi'a rajna nichja xrujan thá ngain thi tjao na nthii nunthe ngai thi ndaninga ko rajnachjee;
9. Sanchiangi na sa'o, sexrangee ko sinchenu'e na chujni.
10. Kain thi jii ngai naa rajna, thi nu'en na nchee na ko thi xra nchee na ero tsje na;
11. Tangi na xroon ero inchi nu'e na, nichja na thá ko dasingixin na ko jii tsu'en kain nagin thi tsunchjian ixin thi tsangi ni xroo, ero jee thi sinchendusin na xra jii. Thi tsii ngai xra 1: Thi xranchia ngai rajna nichja na chrujan thá ko dasingixin ni thi nu'en ni. Thi tsii ngai xra 2: tsangi ni xroon ko sixingixin thi nuen ni inchi thá ngigua ko thá thenajni ko jañaa kain ni. Thi tsii ngain xra 3: Thi nchao tsii ko sunda ngai thi tsangi ni xroo;
12. Jian sinthe na ko xruan nue na ngai rajna nichja na ngigua
13. Tjauxin na chrujan thá ngigua, rajnanchjan ko sasingixin ni thi nuen ni;
14. Sixingixin ngai nunthe thi udigingixin, sasingixin ni thi nuen ni ko nchao dayakuen je'o ni, ko nchao tsenga ni thi sine ni;
15. Dachrjen na kjin nchee na xra ni nichjan chrujan thá, ni nchee xra ngataon nji ko ni nichja chrujan thá sathjin na ngui ngataa nunthe sasetjua nchee na xra ko ni dathujin nda sathji kjin.
16. Ujee xrakao choo Nunthe kunixin Rajna Nichjan chrujan thá ko sixingixin thi bithuen.

Tsexinxin thi thetuan

- **Tsu'en thi tsjao na.** Ni te ngai rajna nichja xrujan thá je'e na nchao sinche'e na chunii na tsetuan ngai rajnee na ko ruruee na ixin sixingixin rajnee na ko

icha see chao, chujni sixingixin ko thi nuen na. ji'i ruchro ixin yaa nichjabin na ngai nunthee ndananga, mexinxin sanchiangi na ko kain na sinchexruxi'in na, sa'o na ko sinchenue na chujni, ko yaa, kain rajna nichja xrujan thá nchao tsao na ko rundachro na kexreen sithu'e thi ni thethu'an naa nchia jikininxin rajna ko ni chunda juachabin nchechjian thi bituan na ko sinchexanthe'a yaa.

- **Sixinthe ni.** Kai ixin thi sixinthe xi nchixi'in rajna, are dinchee ni ke'e tsu'en ko kexreen tsajo na, sanchiangi na ngai chujni kexreen jinchee xi thetuan rajna, ko icha, je'e na nchao sixinthena ngai thi chunda ke sikon ke sinchexanthe'a thi nichjabin kain chujni ko ji'i tsu'en are sanchiangii na chujni/sixinthe na/tsjao na ixin rajna ko rajnanchjeen nichja xrujan thá ngai Nunthe.
- **Xrjuin sithekaon na.** Jii ruchro ke kainxin na rutsjee na ko xruin sithuo na tsusaye'e na xrjuin sithuo na, rundachro na juandua, ko thi juandua ji'i, tsusayee ko thi renthe ni chunda ke kayuixin na.
- **Sasingixin ni thi nu'en ni.** Rustjee ni ko sithekaun ni kain thi xraxaon chujni, inchi jee na dikon na tsuenxin ko thi rinao na, rugunda ke kain rajnanchjan dokon nunthe icha jee seetan choo ko tsao ero sechundee choo juasaye'e, xraje'o renthe ko tsengijna choo, ko jaña'a thi chrjuin xruxrakao choo chujni ko rajna ixin chunda thi nchegatsu'an, tsje jii ndaa ko nchii.
- **Rajnee.** Ngai rajna nichja xrujan thá chunda na kexreen dikon na ixin techun na, ko thi icha suji yaa ixin nu'e na nchee na xra kain na. ko thi sachrje chunda ke tsusaye'e na ko ke jaan siku'en thi xrasinthechon rajna xraa naa nunthe sasentjua aro jejee, jaña'a inchi ruchro kain chujni sachrjexin ngai rajnee ko te ngai nchia thetuan na.
- **Xraje'o renthe nchrii ko xii.** Thi sixinthe nchrii ko xii te ngai rajna nichja na xrujan thá, chunda ke xraje'o tsurenthe na, ixin jaña'a tsunue'en ni kee xraxaon na ko rundachro na ixin kexreen dikon na kain thi sanchiangi'i na chujni, aro sinchenichja'a choo na are sinao'a chrujan na ko tsjee kexreen tsu'en ixin sixinthe kain ni kunixin juasaye'e na nguixin thi xra tsunchjian.
- **Thi rugunda tsunchjian.** Chunda ke ni Thetuan rajna Tetaon nthia tsusayee thi tsjao na ko sithue ngai thi sanchiangii na chujni, ko ere mee, chunda ke sasingixin na yaa, sina'i na isathu'a ko tasinthjian na, ko ruxraxaon na ixin jii tsje thi nichabin chujni ko xraje'o rinao kayuixin.
- **Chunda ke sinche'e na thi juaxraxaon icha ji'an.** Ni Thetuan rajna Tetaon nthia chunda ke sinche'e na the thi juaxraxau'en na tsjao na aro rundachro na unda ko ixin jaan siku'en ko xrasinchechjina na icha ji'i ixin rajna nichja xrujan thá ko ni thixin kjin kai nichjan na inaa thá ko thie na, ko ixin jaan siku'en thi nichjabin chujni icha renthe.
- **Jian sikon ni.** Chunda ke tsinxin ni ixin tsunu'e chujni ko nchao rutsjee na kain thi jitu'en ngai thi sanchiangii na chujni ko thi xra tsunchjian ko sithue.

Ni sixinthe thi sanchiangi na ngai chujni.

a) Ni Thetuan rajna Tetaon nthia. Thi nunthe Xrathexin na ngai Nunthe Ndaninga ko inchi nu'e Thi Nchee Rajna nichja xrujan thá ko Thi Tangi ni xroon.

b) Thi ubanchiangi na. Thi rajna nichja thá náhuas, tutunakuj ko totonacas, ñuu savi ko mixtecas, hamaispini ko tepehuas, hñähñü ko otomíes, n'guiva ko popolocas, ha shuta enima ko mazatecas, ko ni dikixin kji ko thie; ngajinxin ni thetuan ko nchia tetaon nthia, anto ncherenthe na kexreen sixhinthe ni nchrii.

c) Thi nue chujni ko nchia sasingixin yaa. Tsunchjian kunixin ni thetuan ngai nchia, ko ixin atho nue na ixin chijni, mexin nchee na xra ngai rajna nichja xrujan thá ko ni thixin kjin. Ngai thi nchia sexin ji'i rundache na chujni thi riano na tsunu'e na ko kai thi sanchia chujni sixinthe are mee; jañaa kai satse na thi ruchro chujni, ixin thi rinao na kjan tsunchjian, ko thi chijni je'e na chunxin na ko nu'en na kexree jixin. Jañaa yaa rundachro na, aro chru'a ixin rutenkua na, sigee na ixin thi nchia tei ngai Nunthe Ndaninga: Nchia Juasaye'e thi Xrathexin chujni; Consejería Jurídica; Nchia Thengijna ni nchiixin nchechjian na chijnii rajna; Nchia tanchrjanda'a see chijni ko thi Runichjabin chujni; Nchia Thengijna thi tangi na xroon ngai Nunthe Ndaninga; Nchia nichjan thi jian jii ngai Nunthe ixin thi ni sannchiuagi'i na Chujni ixin thi tsangi ni xroon; Nchia Tjaago thi xan urutse naa xra di'in Universidad Pedagógica Nacional (UPN) thi bithu'e 211, 213, 214; Nchia Tjaago thi xan urutse naa xra ko dasingixin thi nu'e jii ngai Nunthe Ndaninga; Thi nchia Ncherente kain thá nichja na Ndaninga ko thi nchia nunthe nichexin choo na jii ngai Nunthe.

d) Ni atho nu'e ko chunxin xra nchee. Ixin jañaa chro thi thetuan, Nchia Juasaye'e thi xrathexin chujni ngai Nunthe Ndaninga yaa Thi ni atho nu'e ko chunxin xra nchee Jitaon nthi'a; ko thi Nchia ncherenthe kain thá nichjan na Ndaninga, ko nchia ncherenthe kain thá nichja kainxin ngai rajna ko ni yaa sayeena ni. Ko thi jichechjian ji'i chunda ke sakee kain thi sunda jañaa inchi jichro xroon thixin kji ko jañaa sexin, jañaa kai, rundachro ixin thi runichja chunda ke sikon cunixin thi sanchiangi na nagi chujni.

e) Ni Rutsjee. Chujni, Nchia thengijna duan xra ngai rajna nichja xrujan thá. Ni tetuan rajna tetaon nthi'a kunixin ni chujnii rajna tetaon nthia nchao sayee Nchia tjaague thi xan urutse naa xra, ko thi nchia chunda'a ke sikon ngai ni nchiixin o kexe' inaa chujni tsjengijna, aro ruruee ko tsusaye'e thi xixinthe rajna nichja xrujan thá. Sayee na kain thi Nchia runichjabin chujni jii ngai Nunthe Ndaninga.

f) Nchia nu'e kexreen nchee xra. Thi nchia tsjee ixin xru'in chijni see ko thi runichjabin chujni kunixin chujni thengijna ni nchiixin nchechjian na chijnii rajna jii ngai Nunthe Ndaninga, tsengijna are sanchiangi na ngai chujni, ko jee ni yaa senda ke kain ni sanchiangii na jaan ncha runichjan are ncha'on sanchiangi na sa'o, sinchenu'e na chujni, ko inchi jee na nue na ko thi dithekaon na; ko sinchenue na

chujni thi sinao na tsunu'e na ixin jee na anto renthe na ko tsengijnana na are xruan chijni see are mee.

g) Ni nichja ko kjin chrujan thá ngigua jii ngai Nunthe Ndaninga. Ko ixin nchao runichja ni the ngai rajna ko tsinxi'i nana thi thee na nichja na, sinthe chujni nchao tsengija na are je'e na runichja na ngigua chujni mee rundachro aro thenajni ko are chruan ni runichja thenajni je'e na rundachro na aro ngigua ko kai ni mee nchao sinchenichja na xroon aro thá ngigua.

Inchi Sanchiangii na chujni

- **Are tsunchjian.** Ni thetuan rajna tetaon nthi'a ko thi sexin jii, rurua na kain thi rugunda ko chunda ke sikon kunixin thi ni chunda juachaxin nchechjian thi bituan na ko are chruan sithue'a, jaña inchi thi chunda ke sikon kunixin rajna nichja chrujan thá ko thi ni thixin kjin jii ngai Nunthe Ndaninga; ko thi nduaxin tsu'en inchi xraxaon ni ko sechunda kain thi rugunda, ko ji'i tsanda ke sixingixin inchi jidanchia, are sanchiangi na ngai chujni sa'o, rundachro na kain thi sinao chujni tsunue, ko thi nchao see ko xru'in sithekaon chujni.

Thi ndachro nui, ko xruaxaon ni thi bithue thi ndachro SCJN, ko Ni tehtuan rajna tetaon nthi'a kunixn Ni atho nu'e ko thi icha nchia sinthe ko sixinthe ngai thi sanchiangi'i na chujni, tsunchjian nthachaon thi suanxin xra, ko nthia satsuanxin rajna nichja xrujan thá ko ruxranchiangi'i na aro kunixin chujni'i na thetuan rajna, ko jaña kai thi sundee na ixin nchao sachrje xra, ko nchia ko inchi sinchechjian na ko nchao sachrje thi sanchiangii na chujni.

Jaña, are sanchiangi'i na chujni chunda ke sixinthe chujni ko rundachro na kekaa sinchee ni, aro sa'o tsee ni thi chujni sinthe ko sixrinthe; thi sanchiangi na; thi tekaxin nunthe; thi ruxrathexin chujni ko tsjao na; thi nduaxin tsu'en; kee nchaon tsunchjian xra ko 12 ncha'on see xra, ko thi chaon sunda ixin thi sanchiangi'i na chujni.

- **Inchi sinchee chujni ko thi tsjao na sa'o sithue (thi sanchiangi na sa'o).** Are sanchiangii na chujni ko tsje ni sixinthe, ko see 19 thi ruxrathexin chujni ko tsjao na aro tathi tekaxin nunthe Chujni nichjan xrujan thá ko nthia, kunixin xra ko nthanchaon sinthe ni ruxranchiangi'i : ruxraago Kekaa sinche'e ni , rundachro na ngai chujni are sanchiangi na xru'an kee, ruxraon ni ko tsjao ni tachrjuin inchi jichro xroon ke chunda ke sikon ngai jii, ko jii tsunuenxin ni ajaan nchexruxi'in na ixin jaña sithue ko yaa rundachro na ngai ni Thetuan ko ditaon nthi'a ko yaa unchao tsunchjianxin thi xra sanchiangi'i na chujni thi rinao na, jaña inchi ndachro ngai thi Kekaa sinche'e ni, ixin thi rundachri chujni ko sixingixin ncha'on mee.

Ko sixru'an rajna sinao rurua'an thi xraxaon, inchi runchexruxi'in ko kai thi dithekaon chujni, nchao rundachro na ko sixinthe na, aro kain na sithuexin nan ixin jaña sithuen mee utsjao na ngai ruxrathexin chujni ko Rajna nichja xrujan thá yaa thi rundachro ji'i.

● **Rundachro na kexreen sexin (sajon na thi chunda ke tsunue chujni).** Nthi'i rundachro na ngai chujni sixinthe kain thi sinaon na tsunu'en na ko ke chunda ke sikon thi chijni tsaon na are sanchiangi na, jii na ixin ruxraxaon na, tsjao na ko tsi'in na kee ruchro chujni.

Tsunchjian ji'i konixin thsje thi runichjan na ixin thi Jichro ko tsu'en ixin thi Nichjaxin chujni, Thi nu'en na ko Sixingixin rajna nichja xrujan tha jii ngai Nunthe Ndaninga ko thi Jichro ko tsu'en ixin thi tsangixin ni xroon jii ngai Nunthe Ndaninga, ko icha, ko jii tsu'en inchi chro nunthe:

- Tsunchjian 7 thi ruxrathexin chujni ko tsao na ero tathi tekaxin nunthee na ja'naa ixin rajna jo rajna nichja xrujan tha kunixin chujnii na tetaon nthi'a ko ni thixin kjin ko ni yaa diginchee na are xrathe na ngai rajnee na ko tjao na aro chunda ke ngai xroon jitaxin ixin je'e ni yaa tsji, ko xree thi xra sinche'e na are ruxrathe na ngai nthachaon ko tsjaon na, are mee tsjaago na Kekaa sinche'e ni ko Thi xroon bachrjen, ko xroon yaa ubinchegatho chujni are xrathe na sa'o ja'naa inchi kjuao na, ko ja'naa ni thetuan ko tetaon na nthi'a ko ni thixin kjin, satsuan na, ruxraxaon na je'en na kain ruxraxaon na, ko nchao tsjao na kai ko thi tsjunchjian jii sikaon na ko tsjaago na rajna ko rajna thi nichja na xrujan tha ko kai ngai thi ni thixin kjin chund achjnii ko kai sixinthe ko tsunuen ruxraxaon xra kunchjian.

- Sinchenu'an na ngai tsje thi tunuenxin chujni kee jitu'en, aro ngajin nchia Nchia ncherenthe kain tha nichjan na Ndaninga ko ni Thetuan jii ngai Nunthe Ndaninga

- Ruxrajon xra di'in "Thi jichro ko tsu'en ixin thi Nichaxin chujni, thi nuen na ko sixingixin rajna nichjan xrujan tha jii ngai Nunthe Ndaninga" ko "Thi jichro ko tsu'en ixin thi tsangi ni xroon jii ngai Nunthe Ndaninga", ko yaa dikan na kain thi juaxraxauen na icha renthe ke xraxaon na, xraxaon na ko thi rundaxixron na tsunchjian.

- Tsjaago na are Xrathe chujni ko tjao na xrujan chujni ngai Rajna, nthanchaon tsjauxin na, thi tsangixin na, ko icha, ngai rajna nichjan na xrujan tha ko ni thixin kjin, ja'naa kai ngai nchia nue chuni ko chunxin na thi tenichja na.

Kain thi xraago sa'o, tsunchjian aro are Bachrje xroon ko nchao naa ncha'on sa'o are tsexi'in thi Ruxrathexin chujni ko tsjao na aro je'o ni the ngai thi tekaxin nunthe ixin thi Sanchiagi'i na chujni.

Uxrathe kain thi jii nui, kain thi ni bixinthe ngai thi banchiangii na je'e nchao sanchiangi xrujan thi rinao tsunu'e sa'o ke sunchjian thi icha Thi ruxrathexin chujni ko tsjao na, ja'naa inchi thi chunda ni Nue tsje ko nchia dasingixin thi nue, thi kjuao na are banchiangi'i na chujni.

● **Are ndachro na kexreen bithue (are ndachro na kexreen bithue ngaxi'in).** Are tsjao ruxrathe ko tsjao choo chujni ixin rundachro na kexreen bithue ngaxi'in ko tatethi'in kain chujni inchi bithue, thi ndachro na, thi bikon na ko thi xrangee na ko xraxaon na ixin ndakua jii, ixin thi dituan na ngai Thi jichro ko tsu'en ngai thi nichjaxin chujni, Thi nuen na ko Sixingixin rajna nichja xrujan tha jii ngai Nunthe Ndaninga ko

kai ngai Thi jichro ko tsu'en ixin thi tsangi ni xroon jii ngai Nunthe Ndaninga, ko xrujan thi kjuao na, nchao rundachro na thi xraxaon na, thi dikon na, ko tsjao na chujni binthe are banchiangi na ko kai ni thetuan rajna.

● **Are ndachro na thi banchiangi na (are ndachro na ko kjuao na).** Are ndachro na thi banchiangi na be'e are kunchian 7 thi Xrathexin chujni ko kjuao na; nthia bayee na thi ndachro chujni, inchi rinao na, thi bikon na ko kai thi dithekaunxin chujni, kañaa inchi bithu are sa'o banchiangi na – are ndachro na kexreen buthue – ngai thi nthachaon kunchjian junchexin na xra are mee jee na nu'e na akain na sinthe na na ani ruchjeeya thi ni sinthe ko sixinthe.

→ Tsjao na ngai nthachaon aro dejeje'e runichja na, ke'e thi rinao na sanchiangi'i na chujni inchi tsjao na jañaa inchi bithue are sa'o.

→ Are sinthe tsje na rundachron na ngai thi Nchia Xraxinchechjian icha thi Tsjao na ko rutsje'e ke jaan siku'en kain thi nichjan na, thi rinao na ko kai thi nadachro na ixin sinche'e na jee ncha'on mee.

→ Setaxin ngai naa xroon kain thi kjuao na ko bithue ixin tsu'en ko tsjaago na ngai chujni xranchiangii, ko see na naue na ngataa xroon.

● **Are xrasinchechjian na xra inchi tsjaon na (are tsjao na kexreen sithue).** Are xratsunchjian kain thi tsjao na ko usithue thi sanchiangi na, sinchee na Thi ni Xraruruee ko chunda ke nduaxin tsu'en thi xraxaon na ko tsjao choo na ngai nchia ruxrathexin na, jañaa kai thi ni xinchekingii ko sachrjen kexreen bithue thi kjuao na. Thi ni xraruruee chunda inchi tsjexin xii sinthe jañaa nchrii kai.

Thi siku'en aro dekain.

a) **Xroon.** Ngai thi Xrathexin chujni ero inchi jikaxin nunthee na Xranchiagi'i na tsunchjian naa xroon setaxin kain thi icha renthe rundachro chujni sinthe nthia. Jañaa kai, tsunchjian naa xroon thi setaxin thi atho renthe rundachro chujni ko sachrexin ngai thi ruxrathexin na ko tsjaon na.

b) **Thi dechjian xroon.** Ruxratsje kain xroon satsiin na konixin thi kjuao na ngai thi xranchiagi'i chujni ko sachje naa thi juaxraxauen na kunixin chjini ko kai thi sikon ni kee tenchee chujni ngai thi Xrathexin chujni ko kjuao na.

c) **Ni nichja ko kjin chrujan thá ngigua.** Rutse na ni rugunda ixin runichjan ngigua ngain thi ruxrathexin na ko tsjao na thi Sanchiangi'i na chujni, kunixin thá ngigua ko chrujan thá xraje'o jii ngai rajna ero inchi jee nichja na ko kai ni un'e kjin thi tsjao na ko sanchiangi na.

d) **Thi tsjenga na.** Nchia xrathexin chujni ngai Nunthe sajón ngai thi ni ruxranchiagi'i, thi rugunde'e na ko nchao sinchechjian na thi sanchiangi'i na na, ko icha na sinchenu'a na ko sachrjen xroon, ixin tsunchjian thi ruxrathexin na ko tsjao na thi sanchiangi na, inchi thi rugunde'e na ngai xree na ko thi dithja tsunchjianxin.

e) Kexreen sithue

1. Tsunchjian sa'o
2. Thi tsjao na sa'o
3. Tsunu'e chujni
4. Kexreen bithue
5. Sanchiangi na
6. Xrarurue na thi tsjao na
7. Are tsunchjian thi nchechjian thi bituan na